

Андреа Масимо Граси – кларинетиста и музиколог

Двоје угледних италијанских музичара – извођачи и музиколози др Андреа Масимо Граси и др Ана Куаранта, одржали су мини-турнеју по градовима у Србији, у априлу 2017. године.

Најпре је 24. априла, у Галерији Крушевачког позоришта, Граси, у сарадњи са Куарантом, одржао предавање о Брамсовим сонатама за кларинет и клавир, под називом „*Inside Brahms*“: *the genesis of the Sonatas for clarinet and piano opus 120 through manuscripts and evidence of the time*. У току предавања изводили су карактеристичне делове Брамсових соната, упоређујући разлике између рукописа и штампаних издања. Затим су професори и ученици Музичке школе „Стеван Христић“, Гимназије у Крушевцу и остала публика, имали прилике да чују интегрално извођење Брамсове Сонате за кларинет и клавир, Оп. 120, бр. 1, у еф-молу.

Наредних дана су Граси и Куаранта одржали реситале на којима су изводили обе Брамсове сонате за кларинет и клавир, оп. 120, у еф-молу и Ес-дуру, у Замку културе у Врњачкој Бањи (25. априла) и Италијанском институту у Београду (26. априла).

Сви наведени концерти и предавања одржани су у оквиру међународног пројекта под називом *Serbian Clarinet Academy and Festival*, у организацији Националне српске кларинетистичке асоцијације, чији је Граси члан међународног Савета.

Андрија Благојевић: Ово је била Ваша прва посета нашој земљи. Какви су Вам утисци о Србији?

Андреа Масимо Граси: Најјачи утисак оставили су људи и пејзажи на мом првом путовању по Србији. Задивило ме је ваше гостопримство и љубав према музици. На нашим концертима била је бројна млада публика, што јасно указује на културну виталност земље.

Андрија Благојевић: Међународно сте признати стручњак у области Брамсове музике за кларинет. Одакле потиче интересовање баш за Брамсову музику?

Андреа Масимо Граси: Љубав према Брамсу родила се веома рано. Купио сам партитуру Брамсовог Квинтета кад сам уписао конзерваторијум и кад још увек нисам био у стању да одсвирам ниједну ноту тог дела! Одувек сам волео Монтевердија, Баха, Бетовена, Шуберта и Шумана, али према Моцарту и Брамсу осетио сам посебну наклоност. Лепота дела која су ова два композитора посветила кларинету сигурно је подстакла ту наклоност. Такође сам приметιο да се о Брамсовим делима за кларинет још много тога могло рећи и открити, док се о Моцарту већ много знало. Тако су се моја љубав и интересовање природно окренули ка Брамсу. Као и други велики аутори, и Брамс је непрекидно откриће: и након толико година, свирање његових дела увек је ново искуство. Морам да признам да је неописиво оно што осећам када свирам *Квинтет за кларинет* и гудаче и две сонате за кларинет и клавир... Што не умањује моје емоције при извођењу дела Моцарта, Вебера,

Шуберта и Шумана!

Андрија Благојевић: Имао сам част да добијем од Вас ново издање Брамсовог *Квинтета за кларинет и гудаче*, које сте приредили после истраживања рукописа Брамсовог *Квинтета*. Претходно сте ми послали своју књигу *‘Fräulein Klarinette’*. *La genesi e il testo delle opere per clarinetto di Johannes Brahms*. Шта сте открили проучавајући Брамсове рукописе?

Андреа Масимо Граси: Истраживање и проучавање Брамсовог рукописа пре свега су допринели да дубље упознам вољу аутора и карактеристике његових дела. Вероватно сам боље разумео значења његових избора израза и фразирања. Проучавање рукописа доводи и до поправке грешака и откривања скривених значења у штампаним издањима. Захваљујући том проучавању могао сам да дам свој мали допринос упознавању Брамса у сарадњи са издавачком кућом G. Henle Verlag, као и мојом књигом о делима за кларинет. Такође, учинило је да више заволим овог аутора, осетио сам га блискијим и свесно усмеравао моје извођачке изборе као кларинетисте. Боље познавање рукописа и оног што су хтели да нам испричају даје извођачу дубљи смисао приликом извођења појединих делова, даје прилику да посебно нагласи неки акценат, да испоштује неко повезивање... Упознавање рукописа може довести до спознаје дубоког значења опуса композитора. Никада нећу моћи да заборавим тренутак када сам први пут имао у рукама Брамсов оригинални рукопис: био сам у Бечу, додиривао сам оригинал *Квинтета за кларинет* и ноте које је он својеручно написао. Дозволили су ми осећај интелектуалног и емотивног заноса... испричали су ми универзум. Тај универзум покушавам да упознам проучавајући Брамса.

Андрија Благојевић: Стекли сте широко образовање из области извођаштва, али сте докторирали из области музикологије. Било би занимљиво сазнати нешто више о вашим интересовањима и студијама.

Андреа Масимо Граси: Студије музикологије научиле су ме методологији истраживања, дале су ми шири знања од технике кларинета и биле прилика да задовољим своју потребу за знањем које би превазишло прелеп, али ипак ограничен, репертоар за кларинет. Осетио сам потребу да студирам музикологију, тако што сам прво дипломирао *модерну књижевност*, а потом стекао докторат из *музичке филологије*. Музика је нешто много веће и важније од седам нота и од комада дрвета (иако предивног и обожаваног!) кларинета. Осетио сам потребу да студирам музикологију јер сам од детињства покушавао да будем *музичар* више него *кларинетиста*.

Морам да додам да сам одувек сматрао студије музикологије одличним инструментом да побољшам свирање кларинета. Један пример: ако желим добро да свирам чаробан Шубертов *Lied Der Hirt auf dem Felsen* морам да покушам да разумем веома уску повезаност између текста и музике. Да бих разумео ту везу морам да познајем Мотевердијеве мадригале, Бахове пасије и кантате, а не само Шубертове соло песме. Универзитетске студије могу да помогну да се продубе и прошире ти аспекти и да се

добије једна глобална визија музике.

Кларинетисти имају један велики недостатак: не могу да свирају Монтевердија, Баха, Хендла, велики део Вивалдијеве музике... то је као да неки глумац не може да рецитије Шекспира, или као да историчар уметности не може да проучава Микеланђела... веома је ограничавајуће. Верујем да је за једног музичара то што не може да свира Монтевердија или Баха празнина коју је неопходно испунити. Лично сам пронашао два начина да је испуним: учењем, слушањем, похађањем и теоријским упознавањем дела из прошлости (и универзитетске студије су биле одлична прилика за то) и уласком у хор који за репертоар има Баха и 18. век. Са Хором *Бах* из Милана у којем певам као бас, изводили смо Моцартов *Реквијем*, Брамсов *Немачки реквијем*, разне Бахове духовне кантате. Између осталог, припремамо Вердијев *Реквијем* и Бахову *Пасију по Јовану*: чудесан репертоар! Падају ми на памет речи Роберта Шумана, који је саветовао младим музичарима да певају у хору не би ли постали музикалнији...

Што се тиче мојих студија кларинета, од почетка сам имао срећу да срећем одличне уметнике: велики Примо Борали је био мој први професор. Он је између осталог, поседовао прелеп звук и са њим ми је одмах било лакше да радим на *bel suono*, који посебно волим и на коме радим дуже време да бих добио топао, пун и изражајан тон... Мој наредни професор је био такође изузетан, Биторио Луна и многи други професори камерне музике којима дугујем много. Одлучујуће искуство за мене било је рад са великим музичарем, проф. Ентонијем Пејом. Он је навикао своје ученике да посматрају музику са ширих и дубљих аспеката.

Дугујем много такође и професорки Марији Караћи Вела, коју сам упознао на Универзитету. Захваљујући њој научио сам метод истраживања и проширио културне хоризонте. Захваљујући њој објавио сам моја истраживања о Брамсу, Моцарту и Веберу.

Андрија Благојевић: Држали сте концерте и предавања широм света. Предајете на академији чувене Миланске скале. Која су Ваша најзначајнија професионална достигнућа?

Андреа Масимо Граси: Најзначајнија достигнућа у мојој каријери су свакако везана за посебне прилике, када сам свирао на важним музичким догађајима, и за важе институције у свету, а посебно за мој педагошки рад.

Не могу да заборавим први професионални концерт: имао сам мало више од двадесет година и свирао сам у препуном позоришту пред 1800 слушалаца, у концертној сезони где се моје име нашло поред имена попут Frans Brüggen, Nikita Magaloff, Julian Bream, Salvatore Accardo...

Сећам се и огромног задовољства када је *Accademia Chigiana* из Сијене уручила мени и колегама из мог квинтета престижну „Почасну диплому“: остварио се један мој животни сан. Пуно је успомена на важне резултате: када сам свирао на Универзитету у Чикагу и другим универзитетима у Сједињеним Америчким Државама, у Русији и Немачкој, или када сам започео сарадњу са *Henle Verlag* из Монака због штампања *Urtext*-овог издања

Брамсовог Квинтета. Значајни су концерти које сам свирао са оркестром, Веберов концерт и предиван Моцартов Концерт, или први пут када сам свирао оно чудесно Моцартово дело **Gran Partita**.

Сматрам да је велико достигнуће у мом животу то што сам имао прилике да причам о Брамсовој музици путујући по свету, на многим универзитетима и конзерваторијима у Италији, Србији, Русији, Великој Британији, САД. Волим да показујем лепоту и дубину Брамса и не одричем се никад да пропратим своје речи звуком кларинета.

Заиста је била велика част ући у Савет Националне српске кларинетистичке асоцијације. Свирање са пријатељима и колегама сјајним музичарима је још једно вредно искуство мог живота, и због тога је увек жива у мени успомена на концерте са музичарима, од којих ћу набројати само нека имена: Vladimir Mendelssohn, Masha Ianuchewskaya, Michael Flaksman, Alain Meunier, Susanna Rigacci...

Сваког дана, предајући на Академији миланске Скале, остварује ми се сан да преносим фантастичним ученицима љубав према музици и позоришту.

И заиста, морам да кажем да се моја најважнија достигнућа тичу особа којима сам свирао и онога што сам успео да им пренесем. На пример, на концертима које редовно држим у Затвору у Милану, огромна награда ми је када затвореници кажу да сам им музиком поклатио светло и радост.

Велико достигнуће је када преносим знање и емоције особама које ме слушају. На последњим концертима видео сам особе из публике како плачу док сам свирао *Adagio* из Брамсовог *Квинтета* и *Larghetto* из Моцартовог *Квинтета*. Или, када су ми после мастер класа камерне музике неки ученици рекли да су захваљујући мени променили перспективу доживљаја музике. Посебно волим да свирам са музичарима млађим од мене надајући се да их обогатујем мојим искуством. Дакле, моја највећа награда је поклоњено знање и емоција мојим ученицима и мојој публици.

Да закључим, било да свирам на позорници или предајем у учионици неке академије или универзитета, или објавим неко истраживање, схватам да увек радим исту ствар, а то је да преносим дивоту и дубину музике.

Андрија Благојевић: Надам се да ћемо се поново срести у Србији.

Андреа Масимо Граси: Надам се да ћу се вратити у Србију и имати поново прилику да стварам музику и причам о музици са страственим особама попут оних које сам срео за време моје прве посете, искуства које сам могао да доживим захваљујући Андрији Благојевићу (коме сам бесконачно захвалан) и Националној српској кларинетистичкој асоцијацији.

Разговор водио: **Андрија Благојевић**
Превод: **Данијела Девећ**

Andrea Massimo Grassi – clarinettista e musicologo

Due musicisti eminenti italiani – concertisti e musicologi Dr. Andrea Massimo Grassi e Dssa. Anna Quaranta hanno fatto una mini tournée in alcune città della Serbia nell'aprile 2017.

Il 24 aprile, nella Galleria del Teatro di Kruševac, Grassi, accompagnato dalla Quaranta ha tenuto un seminario sulle Sonate per clarinetto e pianoforte di Brahms titolato “*Inside Brahms: the genesis of the Sonatas for clarinet and piano opus 120 through manuscripts and evidence of the time*”. Insieme hanno esibito le parti caratteristiche delle Sonate paragonando le differenze tra i manoscritti e le edizioni a stampa. Inoltre, il pubblico fra cui c'erano i professori e gli studenti della Scuola di musica “Stevan Hristić” e del Liceo di Kruševac aveva l'opportunità di sentire le intere Sonate di Brahms per clarinetto e pianoforte, Op. 120, No. 1, in F Minor.

Nei giorni seguenti, Grassi e Quaranta si sono esibiti in recital di tutte e due le Sonate di Brahms, Op. 120, in F Minor and E-flat Major, nel Castello di cultura a Vrnjačka Banja (25 aprile) e nell'Istituto italiano di cultura a Belgrado (26 aprile).

Tutti i concerti e seminari facevano parte del progetto internazionale *Serbian Clarinet Academy and Festival* organizzato dalla *National Serbian Clarinet Association*, di cui Grassi è membro del Consiglio.

Andrija Blagojević: Questa è stata la Sua prima visita in Serbia. Che impressioni ha del Paese?

Andrea Massimo Grassi: Del mio primo viaggio in Serbia ho avuto una magnifica impressione per le persone e per i paesaggi. Mi hanno colpito l'ospitalità delle persone e il loro amore per la musica. Ai concerti che abbiamo tenuto c'erano sempre molte persone giovani, e questo è meraviglioso perché è un chiaro segno di vitalità culturale di un Paese!

Andrija Blagojević: Lei è un esperto riconosciuto internazionalmente per la musica per clarinetto di Brahms. Come è nato l'interesse proprio per la musica di Brahms?

Andrea Massimo Grassi: L'amore per Brahms è nato molto presto. Acquistai la partitura del Quintetto di Brahms quando ero entrato da poco in Conservatorio e quando non ero in grado di suonare nemmeno una nota di quell'opera! Ho sempre amato immensamente anche Monteverdi, Bach, Beethoven, Schubert e Schumann (tra gli altri), ma con Mozart e Brahms ho sentito una affinità speciale, affinità che proviene certamente dalla bellezza delle opere che questi due compositori hanno dedicato al clarinetto. Mi sono anche accorto che sulle opere di Brahms per clarinetto (su Mozart è già stato detto molto) si poteva dire e scoprire ancora tanto, ed ecco che il mio interesse e il mio amore per la musica si sono indirizzati naturalmente verso Brahms. Come avviene con altri grandi autori del passato, Brahms è una continua scoperta; e suonare le sue opere è sempre una esperienza, anche dopo tanti anni. Devo ammettere che è indescrivibile ciò che provo quando suono il Quintetto per clarinetto e archi o le due Sonate per clarinetto e pianoforte... Ciò non toglie che provi lo stesso coinvolgimento con le opere di Mozart, Weber, Schubert e Schumann!

Andrija Blagojević: Avevo l'onore di ricevere in regalo la Sua ultima edizione del Quintetto per clarinetto e archi di Brahms che ha pubblicato dopo le ricerche del manoscritto del Quintetto. Lei mi aveva mandato anche il Suo libro ‘*Fräulein Klarinette*’. *La genesi e il testo delle opere per clarinetto di Johannes Brahms*.

Cosa ha scoperto leggendo i manoscritti di Brahms?

Andrea Massimo Grassi: La ricerca e lo studio dai manoscritti di Brahms mi hanno portato soprattutto a conoscere meglio e più profondamente la volontà d'autore e le caratteristiche delle sue opere. Inoltre ho probabilmente capito meglio il significato di molte sue scelte che riguardano le indicazioni di espressione e di fraseggio. Lo studio dei manoscritti porta inoltre a correggere errori e a svelare significati che sono nascosti nelle edizioni a stampa, e grazie a questo studio ho potuto dare un piccolo contributo alla conoscenza di Brahms attraverso l'Urtext con la Henle e il mio libro sulle opere per clarinetto.

Ma lo studio dei manoscritti di Brahms mi ha anche portato ad amare ancora di più questo autore e a sentirlo familiare, e dunque a indirizzare più consapevolmente le mie scelte interpretative come clarinettista. Conoscere gli autografi e ciò che essi raccontano porta l'interprete a dare un senso più profondo a un segno di espressione, a una particolare indicazione come un accento, a rispettare una legatura ... Conoscere gli autografi può portare a riconoscere il significato profondo della scrittura di un compositore.

Non potrò mai dimenticare quando per la prima volta ebbi tra le mani un manoscritto autografo di Brahms: ero a Vienna, toccavo l'autografo del Quintetto per clarinetto, e le note scritte da Brahms, di suo pugno, mi stavano regalando una sensazione di ebbrezza intellettuale ed emotiva... mi stavano raccontando un universo. È questo universo che cerco di conoscere attraverso lo studio degli autografi.

Andrija Blagojević: Ha una vasta educazione nel clarinetto, ma ha fatto il Dottorato in Filologia musicale. Sarebbe interessante sapere qualcosa di più sui Suoi interessi e studi.

Andrea Massimo Grassi: Gli studi di musicologia mi hanno dato un metodo di ricerca, mi hanno dato conoscenze che vanno al di là dell'aspetto tecnico legato al clarinetto e sono stati l'occasione per soddisfare un bisogno di conoscenza che andava oltre il pur bellissimo, ma limitato, repertorio per clarinetto. Ho sentito l'esigenza di studiare musicologia, prima laureandomi in Lettere moderne e poi ottenendo il Dottorato di ricerca in Filologia musicale, perché la musica è qualcosa di molto più grande e importante di sette note e più importante di un pezzo di legno (pur meraviglioso e amatissimo!) chiamato clarinetto. Ho sentito l'esigenza di studiare musicologia perché sin da giovane ho cercato di essere un 'musicista' più che un 'clarinettista'.

Devo aggiungere che ho sempre considerato gli studi di musicologia un eccellente strumento per cercare di suonare meglio il clarinetto. Un esempio: se voglio suonare con consapevolezza e profondità il meraviglioso Lied di Schubert 'Der Hirt auf dem Felsen' devo cercare di capire lo strettissimo legame tra testo e musica. Per comprendere questo legame devo conoscere i Madrigali di Monteverdi, le Passioni e le Cantate di Bach, oltre alla produzione liederistica di Schubert. Gli studi universitari e musicologici possono aiutare ad approfondire e ampliare questi aspetti e ad avere una visione globale della musica.

I clarinettisti hanno un grave svantaggio: non possono suonare Monteverdi, Bach, Händel, gran parte della musica di Vivaldi... è come se un attore non potesse recitare Shakespeare, è come se un storico dell'arte non potesse studiare Michelangelo... questo è molto limitante. Credo che per un musicista non suonare Monteverdi o Bach sia una lacuna da colmare necessariamente.

Personalmente ho trovato due vie per riempire questo vuoto: studiare, ascoltare, frequentare e conoscere teoricamente le opere del passato (e gli studi universitari sono stati una eccellente

occasione per questo tipo di studio) ed entrare in un coro, specializzato in repertorio bachiano e settecentesco. Con il Coro Bach di Milano, nel quale canto nella sezione dei bassi, abbiamo eseguito il Requiem di Mozart, il Requiem tedesco di Brahms, varie Cantate sacre di Bach. Stiamo preparando, tra l'altro, il Requiem di Verdi e la Passione secondo Giovanni di Bach: programmi meravigliosi!

Mi vendono in mente le parole di Robert Schumann, che consigliava ai giovani musicisti di cantare in un coro per diventare più musicali ...

Per quanto riguarda i miei studi di clarinetto, sin dall'inizio ho avuto la fortuna di incontrare maestri eccellenti: il maestro Primo Borali è stato il mio primo insegnante; egli, tra l'altro, possedeva un bellissimo suono e con lui mi sono trovato immediatamente facilitato a lavorare sul 'bel suono', che è un aspetto che mi è profondamente connaturato, che amo particolarmente e sul quale lavoro da molto tempo perché arrivi a essere caldo, pieno ed espressivo In seguito ho avuto un altro eccellente maestro, Vittorio Luna, e molti insegnanti di musica da camera a cui devo molto. Un'esperienza decisamente determinante è stata studiare con Antony Pay, un grande musicista che ha abituato sempre i suoi allievi a considerare la musica sotto gli aspetti più ampi e profondi.

Sono anche debitore alla prof.ssa Maria Caraci Vela, che conobbi in Università, perché anche grazie a lei ho acquisito un metodo di ricerca e ho ampliato i miei orizzonti culturali. Grazie a lei ho pubblicato le mie ricerche su Brahms, Mozart e Weber.

Andrija Blagojević: Ha tenuto concerti e seminari in Italia e all'estero. È docente presso la prestigiosa *Accademia Teatro alla Scala*. Quali sono i più significativi traguardi professionali?

Andrea Massimo Grassi: I più significativi traguardi della mia carriera sono certamente legati a particolari eventi, come l'aver suonato in importanti stagioni musicali, avere suonato per importanti istituzioni nel mondo e, in particolare, all'attività di insegnamento.

Non posso dimenticare il mio primo concerto da professionista: avevo poco più di vent'anni e ho suonato in un teatro gremito da un pubblico di 1800 persone, in una stagione di concerti dove il mio nome era accanto a grandi nomi come Frans Brüggen, Nikita Magaloff, Julian Bream, Salvatore Accardo...

Ricordo anche con enorme soddisfazione quando l'Accademia Chigiana di Siena assegnò a me e ai colleghi del mio quintetto il prestigioso 'Diploma d'onore': si realizzò un sogno della mia vita. I ricordi di importanti risultati sono molti: come quando suonai all'Università di Chicago e in altre università degli Stati Uniti, oppure in Russia e in Germania, oppure quando iniziai a collaborare con la Henle Verlag di Monaco per l'edizione Urtext del Quintetto di Brahms. Un ricordo significativo è anche legato a quando ho suonato con l'orchestra i Concerti di Weber e il meraviglioso Concerto di Mozart, oppure la prima volta che suonai quell'opera stupefacente che è la 'Gran Partita' di Mozart.

Reputo che un grande traguardo della mia vita sia anche quello di avere avuto l'opportunità di parlare della musica di Brahms in giro per il mondo, come ho fatto in molte Università e Conservatori italiani e in Serbia, Russia, Gran Bretagna, Stati Uniti. Mi piace molto mostrare la bellezza e la profondità della scrittura musicale di Brahms, non rinunciando mai ad accompagnare le parole col suono del mio clarinetto.

È stato un vero onore anche entrare a far parte del Council della National Serbian Clarinet Association.

Suonare a fianco di amici e colleghi musicisti di alto livello è un'altra importante esperienza della mia vita, e per questo è sempre vivo in me il ricordo della musica suonata con artisti quali,

per citarne alcuni soltanto, Vladimir Mendelssohn, Masha Ianuchewskaya, Michael Flaksman, Alain Meunier, Susanna Rigacci ...

Ma ogni giorno, insegnando all'Accademia del Teatro alla Scala, realizzo il sogno di trasmettere ai miei meravigliosi allievi l'amore per la musica e per la bellezza e ricchezza del teatro musicale.

Infatti, devo dire che per me i traguardi più importanti sono quelli che riguardano le persone per cui ho suonato e ciò che sono riuscito a trasmettere loro. Per esempio, in molti dei concerti che tengo regolarmente nel Carcere di Milano, ho ricevuto l'enorme gratificazione di sentirmi dire dalle persone recluse che avevo dato loro luce e gioia attraverso la mia musica.

Per me il più grande traguardo è quando trasmetto conoscenze ed emozioni alle persone che mi ascoltano. Negli ultimi concerti ho visto persone del pubblico piangere mentre suonavo l'Adagio del Quintetto di Brahms e il Larghetto del Quintetto di Mozart. Oppure, dopo delle masterclass di musica da camera alcuni allievi mi hanno detto che, grazie a me, avevano cambiato la loro prospettiva di vedere la musica. Amo particolarmente suonare con musicisti più giovani di me, con la speranza di dare loro qualcosa che proviene dalla mia maggiore esperienza.

Questi sono i miei traguardi più importanti e che mi gratificano maggiormente: avere regalato conoscenza ed emozione ai miei allievi e al mio pubblico.

In conclusione, se sto suonando su un palcoscenico, o insegnando in un'aula di Accademia o Università, o pubblicando una ricerca, mi rendo conto di fare sempre un'unica cosa, sebbene con modalità differenti: trasmettere la meraviglia e la profondità della musica.

Andrija Blagojević: Spero di incontrarLa di nuovo in Serbia.

Andrea Massimo Grassi: Mi auguro di ritornare in Serbia per avere ancora la bellissima opportunità di fare musica e di parlare di musica con persone appassionate come quelle che ho incontrato durante la mia prima esperienza in questo paese, esperienza che ho potuto vivere grazie ad Andrija Blagojevic (a cui sono immensamente grato) e alla National Serbian Clarinet Association.

Ha fatto l'intervista: **Andrija Blagojević**

Traduzione: **Danijela Dević**

ДАВНИ И ДИВНИ РАЗГОВОРИ...

Са Добрицом Ерићем о селу, граду и још понечем

у књизи аутора Радомира Мићуновића РЕЧИЛИШТЕ ЗА ЉУДИЋЕ,

издавач Арте из Београда, на 155. страници, 2013.

објављен је разговор ...

ПИСАЦ КАО СВИТАЦ

Добрица Ерић је знан и деци и одраслима по стиховима пуним природе, лепоте и заноса.

– Последњих година, највише времена посветио сам песмама о „месечевим миљеницима”. Тако ће се звати моја будућа књига посвећена свицима. Има у тим песмама, у ствари, доста личног, животног. И ми, песници, смо као свици. Кроз те песме казао сам и неке истине о животу и љубави. Један круг тих песама објавио сам пре десетак година, али нисам био сасвим задовољан њима, па сам наставио да пишем о тим летећим искрицама и сада је то целовита збирка, можда најбоља од свега што сам досад написао, причао нам је Ерић у „Борбином” клубу, у Београду.

Место разговора далеко је од Добричиног завичаја, Доње Црнуће у Горњој Грузи.

Родио се овај песник 22. августа 1936. године, у срцу Шумадије. Прво се бавио замљорадњом и узгред писао песме, онда се бавио поезијом и узгред земљорадио и коначно се окренуо сасвим песништву. Све чешће је у велеграду, па ипак не заборавља родно село.

Пише стихове и прозу за све од 3 до 103 године, како воли да каже. Сарађује у разним листовима, часописима, на радију и телевизији. Објавио је око 50 књига поезије и прозе, од чега је бар половина намењена деци. Добитник је многих награда. Споменућемо само неке. Двапут је био славодобитник „Младог поколења” – 1968. и 1970. године – за збирке “Славуј и сунце” и „Од ратара до златара”. Пре две године примио је награду *Невен*, затим *Повељу Змајевих дечјих игара* за стваралачки добринос савременом изразу у литератури за децу, *Вукову награду* и друге.

Заступљен је Добрица Ерић својим песмама и причама у уџбеницима и антологијама, налази се у школској лектири, превођен на више језика...

– И превођен више пута из села у град, и обрнуто! – додао би, уз детињасте смех, непосредни песник кога знају широм земље јер је одржао неколико хиљада књижевних сусрета по целој Југославији, највише по школама.

Живи и ради, наизменично, у Београду и Гружи.

И кад смо већ код његових дела, запажене су, такође, Ерићеве књиге, радио драме и позоришне игре за децу: „Вашар у Тополи, „Торта са пет спратова”, „Долина сунцокрета”, „Велики пчелар”...

Наводимо саговорника да нам говори о свом детињству. Његов говор је натопљен осећањима, заправо поетски.

– Детињство сам провео на селу. То је незаборавни део мог животописа. Из тих дана сви дани излазе и у њих се враћају. О њима највише пишем. У песме удевам своје другове, стварне ликове. Понекад, међутим, измишљам имена, да се моји другови не би препознали. Често одлазим у завичај. Тешко ми пада што је све мање житеља тамо, све мање деце. Многи одлазе у град. Кад сам ја био мали, било је тамо пуно деце. Све сами незаборавци: Томо, Вера, Рићо, Радиша, Зора, Блажо, Драгутин, Злата, Вељо, Љубаш, Лазо, Анкица, Миломир Сарих, Снежана, Милан, мој брат Добривоје, Олгица, Бато, Раћо, Љиљана, Драган... Многи су отишли у свет. Мог брата више нема. У Црнући су остала само неколицина: Блажо, Рићо, Вељо и Томо. Већина их је нашла друге крајеве и друге пријатеље. Ја најчешће, од тих „птица селица”, долазим у наш крај. У селу ми живе и данас родитељи, 73-годишњи Милош и Радмица. Имам и троје деце – Светлану, Драгишу и Добривоја. Чак и унуку, Невену. Она у Гружу не долази, њу доноси. Иначе, жао ми је што немам више деце. Размишљам да ли је касно да увећам пород. Питали ме, пре шест-седам година, малишани о томе колико имам књига и деце. Одговорио сам им, тада, да имам тридесетак књига и троје деце, а више бих волео да имам три књиге и тридесеторо деце. Тешим се да свуда имам пуно дечака и девојчица који ме очекују као најрођенијег.

*

Данас Добрица Ерић има петоро унучића (Невену, Немању, Михаила, Јовану и Милену) и шесто је на путу; објавио је још много лепих књига и подобиао многе награде, а недавно и признање Заслужног уметника Републике Србије.

Радомир МИЋУНОВИЋ

Др Славица Стефановић, професорка на Факултету музичке уметности у Београду

ЖИВОТ ПОСВЕЋЕН МУЗИЦИ

Доктор музичке педагогије, Славица Стефановић је рођена у Крушевцу 1959. године у породици музичара. Њен отац, Драган Стефановић био је познати професор музике у Педагошкој академији за учитеље и васпитаче, затим диригент и оснивач Мушког камерног хора „С. Бинички“, док је њена мама, Владимирка Пантовић Стефановић била медицинска сестра. Сви њени преци са очеве стране су из најстаријег дела града Крушевца, из Старе чаршије и одатле вуку вековне корене. Важно је истаћи да је њен деда Милан певао у хору „Цар Лазар“, те су сви у кући морали да знају Мокрањчеве *Руковети*, јер их је он често певао.

Славица је такође рођена у Старој чаршији, али њени родитељи се одатле селе у своју породичну кућу у Таковској улици, где је Славица одрасла заједно са старијом сестром Весном. Славица је често изјављивала: „Када се, као ја, родите у граду са богатом историјом, у улици која се зове Цар Лазар, у сенци Донжон куле и цркве Лазарице, онда вам на другим местима опраштају ваш изражени осећај привилегованости и посебности. Због тога сам се трудила да, без обзира куда и којим послом идем, будем добар амбасадор престошног града Крушевца.“

– У живом сећању ми је први одлазак са татом у библиотеку, да ме упише. Библиотекарка је видела мало дете које још није пошло у школу и дала ми је књигу са много слика и мало текста. Ја сам знала да читам, јер ме је старија сестра Весна научила, те сам ту књигу прочитала за пола сата. Вратила сам се у библиотеку истог дана да узмем другу књигу, али ми је нису дали, јер прво: нису веровали да сам је прочитала, а друго: правило библиотеке је било да се књига не може заменити за другу истог дана него сутра. Наравно била сам веома тужна.

Мој први јавни наступ у Музичкој школи памтим по томе што ми је наставница Милица Кочмарош (из старе крушевачке породице, из такозване, Закићеве улице) дала да свирам композицију која се свира и пева. То се иначе ретко даје деци. Била сам поносна и

све сам лепо извела на наступу. Наставница Кочмарош се убрзо преселила у Београд, а ја сам успела да наговорим тату да ме одведе код ње да је посетим, јер сам је много волела. Била је добар стручњак, педагог и извођач, али и добра и емпатична особа.

Полазак у први разред памтим по приредби на којој сам и сама наступила. Наиме, питали су да ли неко дете међу првацима жели да пева или рецитује, ја сам се јавила да певам, али нисам хтела да почнем док ми нису донели столицу да се на њу попнем да би ме сви видели. Свима је то било веома симпатично, а нарочито мојој будућој учитељици Гордани Станковић, која је била добар педагог, али и веома лепа жена. Највише сам волела да певам дечје песме које је мој тата компоновао, као и песме из ТВ серије „На слово на слово“.

Жељу за певањем остварила сам у групи „Живот“ чији је „шеф“ био гитариста и композитор Јован Бранковић. У тој групи су као пратећи вокали певале многе талентоване Крушевљанке, али ја сам била на оним најважнијим наступима. Издвајам учешће на Омладинском фестивалу младих у Суботици, одакле су се у то време промовисале многе познате југословенске групе и солисти. На фестивалу смо освојили трећу награду публике, а то је био велики успех с обзиром на број извођача из целе Југославије.

Славица Стефановић је музичко образовање започела у Музичкој школи у Крушевцу, а после завршених основних студија магистрала, специјализирала и докторирала на Факултету музичке уметности у Београду, област науке о уметностима – музичка педагогија. После завршених основних студија радила је као професор музике у Крушевцу (у основној и средњој школи, Педагошкој академији и Вишој школи за учитеље и васпитаче), али и као музички уредник у Културном центру и Крушевачком позоришту. Такође, веома се истицала као диригент дечјих и омладинских хорова.

Као велики ентузијаста покренула је многе активности у друштвеној средини и била активан учесник музичког живота града и Републике: Председник Музичке омладине Крушевца, Члан Председништва Музичке омладине Србије, Члан Скупштине Музичке омладине Југославије, Члан Извршног одбора и Председништва КПЗ Крушевац, Члан жирија многих смотри и сусрета аматера у Крушевцу и у Инзбруку (Аустрија), Сарадник Просветно-педагошког завода у Крушевцу, Председник Актива наставника музике основних и средњих школа општине Крушевац, Члан Комисије за естетско васпитање и уметничке струке Просветног савета Србије, Члан организационог одбора Међународног

такмичења Музичке омладине Србије, Члан и заменик председника Комисије за средње школе и Педагошке академије Савеза друштава музичких и балетских педагога Србије, дугогодишњи члан Савета Слободишта у Крушевцу, селектор музичких програма и аутор пројекта „Духовна музика у порти цркве Лазарице“. Такође, члан конференције: Персонализација учења и инклузивна педагогија, у организацији Министарства просвете науке и технологије РС, УНИЦЕФ. Осмислила радионицу за учитеље и наставнике из дијаспоре под називом: *Музичка башта*, реализовано у сарадњи са Министарством просвете Србије и Амбасадом Србије и Црне Горе у Берну. Члан Балканског хорског форума и председник секције за дечје хорова.

Активности у струци су бројне и разноврсне: оснивач и диригент девојачког Камерног хора „Јастра“ у Крушевцу, учесник југословенско-немачке хорске недеље више пута, асистент диригента и диригент једног дела програма на првој Летњој духовној академији у Студеници, оснивач и диригент Дечијег хора РТК, целовечерњи концерти са девојачким хором Педагошке академије (Крушевац-Будимпешта-Крф), сарадња са познатим музичким уметницима (Зафир и Сенка Хациманов, Оркестар Војске Југославије, оперска дива Ирена Зарић, фрулаш Бора Дугић, композитор Будимир Гајић, гитариста Урош Дојчиновић).

У Крушевачком позоришту је ауторизовала и бирала музику за више представа и при том сарађивала са познатим редитељима. Јавност и критика су њен рад оценили као успешан у следећим пројектима: *Вуков тестамент* (1986) режија Небојиша Брадић, *Љубави Цорца Вашингтона* (1988) режија Бранислава Стефановић, *Доживљаји змаја Огњена* (1989) режија Бранислава Стефановић, *Камен за под главу* (1995) режија Милија Вуковић, *Путовање господина Першиона* (1997) режија Милан Карацић, Музичко-сценски спектакл *Дуга над Багдалом* (1998) режија Миодраг Мики Стаменковић, *Вилинска кочија* (1999) режија Давид Путник (ова представа је за музику добила изванредне критике на Фестивалу позоришта за децу у Котору 1999. године, Билтен Фестивала).

– После дипломирања на Факултету музичке уметности, мој први успех је било формирање девојачког Хора „Јастра“. Хор је прво вежбао у мојој кући, а затим је заслугом балетана Бориса Радака добио могућност да одржава пробе у Дому омладине. Радак нам је дозволио да вежбамо у балетској сали, али све девојке су морале да носе мекане штофане папуче, да не би штиклама оштетиле паркет. Поштовале смо то. Радак је научио Хор да се

на занимљив начин креће по сцени, а то је радио када ја не видим, те сам често била пријатно изненађена.

Највећи успех сам постигла са девојачким хором Педагошке академије из Крушевца са којим сам добила значајне награде на фестивалима и такмичењима, али и гостовала са целовечерњим концертима у Грчкој (Крф) и Мађарској (Будимпешта), те остварила значајне наступе у граду и шире. Издвајам наступ са оркестром Војске Југославије, оперском дивом Иреном Зарић и фрулашем Бором Дугићем на подизању Споменика Другом српском устанку у Такову. Тај догађај је у целости преносила ТВ Београд, те нас је цела Југославија гледала и слушала. У публици су тада били потпредседник општине Крушевац и начелник за културу Раде Савић, допутовали су из Крушевца. Када је мој хор запевао, наравно ја сам дириговала, потпредседник општине је одушевљен изгледом и певањем хора гласно рекао: „О, зашто ми немамо овакав хор!?“ на шта се Раде Савић насмејао и објаснио му да је то наш хор из Крушевца. У том програму учествовали су и познати глумци из Београда, па је глумац Љуба Тадић одмах пожелео да сарађује са Хором, али се и он зачудио када је чуо да није из Београда.

Магистарска теза је мој велики успех, јер сам успела да расветлим историју музичке педагогије од 1944. до 1958. године када је наступила и велика реформа у нашем образовном систему. Такође, у раду сам истражила и приказала развој дечјих хорова и хорске композиције за децу, тада актуелних композитора. У специјалистичком раду бавила сам се употребом компјутера у настави музике: То је пионирски рад који доноси модел педагошког рада у области музике на нивоу почетног рада са децом. Докторска теза је такође из области музичке педагогије и представља круну рада у настави музике, а то је сада веома актуелно питање – како управљати разредом у настави музике (classroom management).

У фебруару 1999. године напушта Крушевац и кратко ради на Музичкој академији на Цетињу, а затим прелази на Факултет музичке уметности у Београду, где је и сада запослена као професор.

– Од 1999. до 2002. године радила сам на Музичкој академији на Цетињу где сам предавала Методику општег музичког образовања. Боравак на Цетињу ми је пријао, јер се ради о још једној престоници богате историје и културе, али и околине са изразитим природним лепотама. У то време Академија је била у пуном узлету, много се радило не

само на педагошком плану, већ и на самој афирмацији класичне музике у Црној Гори. Мени је значајан наступ хора и оркестра Академије на *Коларцу* у Београду, дириговала Даринка Матић Маровић. Ми сви други смо јој помагали, а ја сам успела да издејствујем од наше Фабрике „Рубин“ пиће, које је послужено на коктелу после концерта. Била сам поносна на свој град Крушевац који је по ко зна који пут показао и доказао да је дарежљив и дружељубив.

Посветила сам се својим студентима и науци, често наступам на научним симпозијумима и објављујем радове у стручним часописима и зборницима у земљи и иностранству. У својим научним радовима бавим се историјским темама, иновацијама у настави музике, теоријом образовања, наставом музике у опште образовним школама и емпиријским истраживањима и наступам на симпозијумима у земљи и иностранству. На Факултету водим три музичко-педагошка предмета и ментор сам на мастер и докторским студијама.

Од 2003. године запослена сам на Факултету музичке уметности у Београду где предајем Методику општег музичког образовања. Задовољна сам радом студената, а сматрам се да су и они задовољни мојим радом. То се показало тиме што су многи студенти дипломирали или завршили мастер студије у мојој класи. Управо је актуелно да ће једна Крушевљанка постати мој студент на докторским студијама. Због моје заузетости немам контакт са школама и институцијама културе у Крушевцу, што ће се можда променити у будућности.

Славици су у најлепшем сећању остале Крушевљанке: њена учитељица Гордана Станковић, наставница клавира Милица Кочмарош и професорка енглеског језика Радмила Крапчевић. Бројни су пријатељи са којима се редовно чује преко телефона или виђа када дође у Крушевац. Славица је издвојила дугогодишња пријатељства са: Миланком Милосављевић Милосављевић (проф. књижевности), Јованком Андрић (глумицом Крушевачког позоришта), Владимиром Тасићем (адвокатом), Радом Бркић (дефектологом), а постоје и многи други драги пријатељи Крушевљани који њен живот чине лепшим и садржајним. Од истакнутих Крушевљана највише цени глумца Војина Ђетковића, јер сматра да он, поред физичке лепоте и изванредног талента, поседује потребну

професионалност у послу, продуховљеност и доброту човека који воли људе и праве вредности.

У својој каријери Славица је освојила многе награде и добила стручна и друштвена признања. То су бронзана и две сребрне плакете на Републичком такмичењу дечијих и омладинских хорова (хор О. Ш. „Јован Поповић“ и девојачки хор Педагошке академије). *Плакета ОК ССО Крушевац за изузетан допринос у раду са младима, Плакета КПЗ Крушевац, за допринос у развоју културе града, Повеља Млади за младе, највише статутарно признање Музичке омладине Србије, Златна значка КПЗ Србије, за постигнуте резултате у просветном и културном раду, Захвалница Факултета музичке уметности у Београду* за изузетан допринос раду факултета.

– Мој приватни живот је везан и за мој посао. Када сам у Београду посећујем концерте, позоришта (моја друга љубав) и изложбе. Желим да кажем да сам се трудила да Крушевцу дам најбољи део себе и сматрам да сам у томе успела, јер сам активно учествовала у музичком животу града. Никада нисам ништа тражила за себе. Осећам велику приврженост граду у којем су рођени моји преци и у којем сам и сама рођена.

Ја сам као подземна река, понорница која се скрива у дубини земље и појављује у пуном сјају тек када има шта да каже и покаже. Сваки свој пројекат припремам сама у интими своје собе, а затим га износим на светлост дана и на суд јавности. На живот гледам као на реку пуну опасних вирова, али и мирних токова и безбрижних разиграних брзака. Моју љубав према људима надмашује љубав према природи у којој су данас реке угрожене, јер су загађене са много пластике у себи. Пластика гута планету која моли за милост од наше помахнитале цивилизације.

На крају, Славица жели да истакне да, поред Крушевца, обожава Св. Стефан (Црна Гора) где проводи своје слободно време дивећи се и уживајући у прелепој природи и дружењу са мештанима Паштровићима. Због тога није ни чудо да су на прослави поводом одбране њеног доктората служене руштуле, сладак специјалитет из тог краја.

Живомир Миленковић